

DOXA

ZPRAVODAJ
KATOLICKÉ TEOLOGICKÉ FAKULTY
UNIVERZITY KARLOVY V PRAZE

ROČNÍK 1, ČÍSLO 1, LEDEN 2015

Biblický překlad v katolické liturgii

PhDr. Josef Bartoň, Th.D.
(*1966)
staré jazyky, patrologie, laik

Mešní perikopa
v češtině? Až od koncilu
je to v pravém smyslu
text liturgický.

S Josefem Bartoněm rozmlouvá Lenka Makovcová-Demartini

Josefe, řadu let se zabýváš biblickými překlady. Odkdy se český překlad uplatňuje v katolické liturgii?

Málokdo z mladších si uvědomuje, že ještě nedávno byla jazykem katolické mše latina – včetně biblických čtení. Výjimkou bylo Chorvatsko, kde se od dob žáků Cyrila a Metoděje udržela západní liturgie také ve staroslověnině, tzv. hlaholská mše. Pro naše země sice existovalo od r.1920 papežské privilegium, možnost číst epištolu a evangelium *také česky*, tj. po povinném přednesení latinského znění, týkalo se ale jen tzv. zpívaných mší, křtů, svateb a pohřbů. Až do reformy 2. vatikánského koncilu v 60. letech tedy i český věřící spíš tiše sledoval texty v dvojazyčném latinsko-českém misálku, zatímco bohoslužba probíhala v latině.

Češi ale mají biblické překlady z mnohem starší doby. Ty se používaly pouze k soukromé četbě?

Specifikem českého prostředí v počátcích křesťanství byla právě existence Písma i liturgie ve všeobecně srozumitelném jazyce. Od druhé poloviny 9. do konce 11. století se na našem území – na Moravě a v přemyslovských Čechách – sloužila staroslověnská liturgie, patrně spíše západního než východního ritu, včetně předčítání biblických lekcí. Staroslověnština byla jazyku našich předků blízká, asi jako nám dnes slovenština.

Ale říkáš, že table praxe trvala jen do konce 11. století...

Po roce 1100, po násilné likvidaci slovanské bohoslužby necitlivým zásahem papeže a našeho Břetislava II., zůstává liturgie už pouze v latině, ale jakési povědomí o někdejšímu užívání srozumitelného Písma u nás trvá. Češi už v polovině 14. století mají *kompletní bibli* ve staročeštině, jako první ze středověkých nerománských národů – před Němci a Angličany! Překlad se používal hlavně pro potřeby kázání a osobní četbu. Za husitství se ale dostává přímo do liturgie a české lekce se pak čtou při utrakvistických a posléze protestantských bohoslužbách až do oné drakonické rekatolizace českých zemí v 17. století.

Vraťme se ještě do 14. století. Karel IV. založil emauzský klášter zvaný Na Slovanech. Jak tam vypadala liturgie a biblická čtení?

Ano, toto je důležitá, i když skoro neznámá kapitola dějin liturgie v Čechách. Na Karlovo pozvání přicházejí r. 1347 benediktini z Chorvatska, aby v klášteře sloužili svou staroslověnskou hlaholskou mší. Noví mniši z místních, již českých noviciátů, se rozhodli psát hlaholici také texty české, a tak máme zachovaný i jeden takovýto rukopis staročešské bible, tzv. Českou bibli hlaholskou. V liturgii pravděpodobně používali nejen perikopy staroslověnské, ale i české. Klášter byl centrem vzdělanosti a prokazatelně s ním udržovala kontakt univerzita – můj brněnský profesor staroslověnině Radoslav Večerka říká, že Emauzy byly *neformální katedrou slavistiky*. I Husova skupina Emauzy znala a je pravděpodobné, že inspirace k vytvoření diakritického pravopisu vzešla z některých typických charakteristik hlaholice. Je dost možné, že zdejší liturgická praxe také povzbudila husity k radikálnějšímu zavádění češtiny do celé liturgie.

Posuňme se teď z historie do současnosti. Nekatolické církve donedávna četly při bohoslužbách reformační Bibli kralickou a nyní většinou předčítají z ekumenického překladu. Jak je to u katolíků?

Je to tak, nekatolíci používali Kralickou až do 80. let 20. století, kdy ji nahradili textem ekumenickým, který byl dokončen r. 1979. U katolíků byla situace jiná. V období, kdy se sloužilo latinsky, nebyla katolická církev vázána na žádný z českých překladů zdaleka tolik, jako evangelíci na „tradiční“ Kralickou. Asi i proto byli katolíci více překladatelsky činní a od 18. do 20. století vytvořili řadu nových tlumočení, jen ve 20. století dva Staré zákony a sedm Nových zákonů. Po koncilu, kdy lekce v národním jazyce začala být textem *v pravém smyslu liturgickým*, se začala církev rozhlížet po vhodném překladu. Zpočátku bylo možné používat při mši libovolného překladu, který měl katolické církevní schválení – a je zajímavé, že jsou doloženy i případy, kdy kněz předčítal z „nekanonické“ Bible kralické. Na začátku 70. let pak církev publikovala cyklostylované prozatímní lekcionáře.

Skupinu, již biskupové a ordináři pověřili přípravou jednotných textů pro liturgii, vedl starozákonník Václav Bogner?

Ano, Bogner vybral do lekcionářů starozákonní perikopy ve znění svého vlastního překladu, na němž již mnoho let pracoval. Evangelijní čtení byla s malou úpravou vzata z ČEP (evangelia ČEP byla již přeložena), apoštolářové texty z Nového zákona dominikána-exulanta Ondřeje Petru, patrně prostě proto, že apoštolář ve znění ČEP ještě nebyl hotov. Když v r. 1973 vyšel první díl lekcionáře definitivního, došlo ke konfliktu s kolektivem ČEP, protože použití ekumenického textu Bogner nepředjednal a hlavně proto, že došlo k nekonzultovaným úpravám evangelijního překladu. Skončilo to smírem, ale katolické autority, u nichž měl asi velké slovo sám Bogner, se rychle rozhodly text ČEP vůbec nepoužít. Pro novozákonní perikopy Bognerova skupina trochu víc přepracovala text Ondřeje Petru, a to v evangelijní i apoštolářové části. Už nejbližší svazek lekcionáře z r. 1974 obsahoval tento tzv. Bognerův překlad Nového zákona.

Dobře, při liturgii se čte Bognerův text, ale katolíci pro soukromou četbu běžně používají ČEP. Myslíš, že je table dualita textů v pořádku?

Považuji to za pozitivní. A dokonce je to víc než dualita – někteří hloubavci totiž používají pro srovnání ještě další nové české překlady, jako je téměř parafrázující Slovo na cestu, velmi doslovný Český studijní překlad, jazykově nápaditá Bible 21 či Jeruzalémská bible s katolickými komentáři. U liturgického překladu místy cítíme oprávněné důrazy na specifika hlasitě recitovaného textu, ve starozákonních perikopách např. jasně rozeznáváme o něco víc vlastností „literárních“ než u „vědeckějšího“ textu ČEP. Jak napsal evangelík František Žilka, autor nejvýznamnějšího z moderních novozákonních překladů před ČEP, čtení více tlumočení *přinutí mnohého, aby si přemyslel některé biblické pojmy*. Právě díky častému srovnání mešních perikop s poněkud odlišným překladem si myslím každý katolík vždy znovu pokorně uvědomuje závažnou skutečnost, že i v posvátném dění liturgie zaznívá *pouhý překlad*.

foto Pavel Langer (Člověk a víra)

foto David Sís (Člověka víra)